

2003-01-01

โรคซาร์สในจีน : ภาวะสะท้อนวัฒนธรรมและการเมือง

วารศักดิ์ มหัทธโนบล

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

มหัทธโนบล, วารศักดิ์ (2003) "โรคซาร์สในจีน : ภาวะสะท้อนวัฒนธรรมและการเมือง," *Journal of Social Sciences*: Vol. 34: Iss. 1, Article 9.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol34/iss1/9>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

โรซาร์สในจีน : ภาพสะท้อนวัฒนธรรมและการเมือง*

วรศักดิ์ มหัทธโนบล**

“ล่าธารไลไพรชะอุมรุ่มรววยเปล่า, ฮั่วโต้เจ้าจนปัญญาโรคห่าหอย
หญ่าก็โรคโรคก็กินถิ่นนั้บร้อย คนก็น้อยผึกซ์บครวันบัพัน...”

บางตอนจากบทกวีชื่อ “ส่งผีห่า” ของ เหมาเจ๋อตง
แต่งเมื่อปี 1958 ถอดความเป็นภาษาไทยโดย ประไพ วิเศษธานี

* บทความชิ้นนี้เคยตีพิมพ์เป็นตอน ๆ รวม 3 ตอน ใน “มติชนสุดสัปดาห์” ระหว่างฉบับที่ 1191 ถึง 1193 (เดือนมิถุนายน 2546) การตีพิมพ์ในวารสาร “สังคมนศาสตร์” ครั้งนี้ นอกจากจะทำให้เป็นบทความทางวิชาการด้วยการระบุแหล่งอ้างอิงตามปกติแล้ว ยังได้แก้ไขเพิ่มเติมรายละเอียดไปจากเดิมอยู่ไม่น้อย แต่ข้าพเจ้าก็ยังสับสนใจที่จะคงชื่อเดิมของบทความเอาไว้ อนึ่ง เนื่องจากบทความชิ้นนี้เป็นผลมาจากการได้ไปใช้ชีวิตในเมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน ประเทศจีนตลอดเดือนเมษายน 2003 อันเป็นช่วงเวลาที่โรซาร์สกำลังระบาดอย่างรุนแรงในจีน (แต่ไม่ได้ระบาดในยูนนาน) ข้อมูลโดยส่วนใหญ่จึงได้รับจากสื่อมวลชนของทางการจีน จากการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของชาวจีน และจากการสนทนากับมิตรสหายชาวจีนโดยตรง ข้อมูลในส่วนนี้จะไม่อ้างอิงเกินกว่าความจำเป็น ทั้งนี้ โดยที่มิตรสหายชาวจีนที่ข้าพเจ้าสนทนาด้วยนั้น ไม่เพียงมีส่วนในการรับผิดชอบเกี่ยวกับมุมมองหรือข้อวิเคราะห์อันเกิดจากความดีใจร้อนของข้าพเจ้าเอง แต่กระนั้น ข้าพเจ้าก็อดไม่ได้ที่จะขอบคุณทั้งเขาและเธอเหล่านั้นมา ณ โอกาสนี้

**อาจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ตลอดต้นปีจนถึงกลางปี 2003 ข่าวสารที่แพร่สะพัดไปทั่วโลกจนเป็นที่สนใจของประชาคมโลกเรื่องหนึ่งคือ การเกิดขึ้นของโรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง (Severe Acute Respiratory Syndrome, SARS) หรือที่รู้จักกันสั้น ๆ ว่า “โรคซาร์ส”

ตอนที่โรคนี้เกิดขึ้นใหม่ ๆ นั้น ได้สร้างความฉงนให้แก่วงการแพทย์ในเรื่องของที่มาที่ไปของโรคอย่างมาก และได้นำไปสู่การตั้งข้อสันนิษฐานไปต่าง ๆ นานา แต่ที่เห็นได้ชัดก็คือ โรคนี้ได้ทำให้บางประเทศเกิดปัญหาความน่าเชื่อถือและทุกประเทศที่มีโรคนี้อาศัยอยู่ต่างล้วนได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจมากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับระดับความรุนแรงของโรค

ด้วยเหตุนี้ แต่ละประเทศที่ประสบกับโรคนี้อาจประสบกับประเทศที่ไม่ได้ประสบแต่ให้บังเอิญว่ามีที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับประเทศที่ประสบ ต่างก็ได้แสดงสัญญาณของการรักษาผลประโยชน์ของตนออกมาผ่านรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมาตรการที่ถูกประกาศใช้เพื่อป้องกันโรคนี้อันหรือแม้แต่วากรรมการเมือง

จีนเป็นประเทศหนึ่งที่แสดงออกซึ่งอาการดังกล่าว และออกจะเป็นการแสดงให้เห็นที่แตกต่างไปจากประเทศอื่น ๆ ที่ประสบกับโรคนี้น้อยไม่บ่อย ไม่ว่าจะเป็นสิงคโปร์ แคนาดา ฮองกง หรือไทย เป็นต้น บทความที่จะได้นำเสนอต่อไปนี้จะกล่าวถึงจีนอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะในแง่มุมมองทางวัฒนธรรมและการเมือง โดยที่ควรกล่าวด้วยว่า ภาพสะท้อนนี้คงเกิดขึ้นได้ยากถ้าหากไม่มีโรคซาร์สคอยเป็น “เชื้อ” ที่ช่วยเชื่อมโยง

แหล่งกำเนิดโรคซาร์ส ?

ตอนที่โรคซาร์สปรากฏตัวขึ้นในจีนนั้น โรคนี้อย่างไม่ได้ถูกตั้งชื่อ แหล่งแรกที่เชื่อกันหรือสันนิษฐานกันว่าเป็นแหล่งที่มาของโรคคือ มณฑลกว่างตงหรือกว่างตุ้ง และเมื่อบีบให้แคบเข้ามาอีกเล็กน้อย พื้นที่ที่เกิดโรคนี้นี้จะแพร่หลายอยู่ที่เมืองกว่างโจวหรือกว่างเจา อันเป็นเมืองเอกของมณฑลกว่างตุ้ง และ

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

เนื่องจากเมืองกวางเจาตั้งห่างจากฮ่องกงประมาณ 2 ชั่วโมงรถไฟแล้ว โรคนี้จึงแพร่เข้าไปในฮ่องกงได้อย่างง่ายดาย

ฮ่องกงซึ่งตั้งติดกับกวางเจานั้น ได้สร้างเงื่อนไขของการไปมาหาสู่ระหว่างคนในสองพื้นที่นี้มาช้านานแล้ว ในสมัยที่จีนยังปิดประเทศก่อนปี 1979 หรือหลังจากนั้น มีคนจีนจำนวนมากไม่ยอมในกวางตุ้งที่หลบหนีเข้ามายังฮ่องกงเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าอยู่เสมอ แน่แน่นอนว่าฮ่องกงเจริญมาก่อนกวางเจาอยู่หลายสิบปี (อาจจะร่วมร้อยปีถ้าหากใช้เกณฑ์การเข้ามาของอังกฤษหลังสงครามฝิ่นเมื่อปี 1842 เป็นตัววัด) แต่หลังปี 1979 เรื่อยมา กวางเจาก็โตวันโตคืนจนทุกวันนี้เกือบ ๆ จะเท่าเทียมกับฮ่องกงหากวัดกันจากสิ่งปลูกสร้างที่ดูทันสมัย จะมีก็แต่เทคโนโลยีหรือความรู้บางด้านเท่านั้นที่กวางเจาอาจจะสู้ฮ่องกงไม่ได้ อย่างน้อยก็ในเวลานี้

บทความเจริญของฮ่องกงและกวางเจาตั้งกล่าว ต่างตั้งอยู่บนลักษณะร่วมบางประการที่ทั้งสองมีอยู่เหมือนกัน ลักษณะแรก ทั้งคนฮ่องกงและคนกวางเจา (รวมทั้งที่อื่น ๆ ที่อยู่นอกกวางเจาออกไปไม่มาก) โดยส่วนใหญ่ต่างเป็นกลุ่มคนจีนที่พูดภาษาเดียวกัน นั่นคือ ภาษาจีนสำเนียงกวางตุ้ง ลักษณะต่อมา ทั้งคนฮ่องกงและคนกวางเจาต่างจัดเป็นกลุ่มคนจีนที่มีทักษะในการทำอาหารสูงและช่างสรรหาอาหารการกินประเภท “เปิบพิสดาร” มากินอยู่เสมอ ซึ่งทั้งทักษะและความช่างกินนี้ออกจะมีสูงกว่าคนจีนในพื้นที่อื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ อาหารจีนชั้นดีหรือชั้นสูงจึงมักจะเป็นที่ยอมรับกันของคนจีนแผ่นดินใหญ่ว่า ย่อมต้องเป็นอาหารกวางตุ้ง⁽¹⁾ การยอมรับนี้เกิดขึ้นแม้ในหมู่คนตะวันตก นอกเหนือไป

⁽¹⁾ เป็นที่รู้กันทั้งประเทศจีนว่า จีนมีแหล่งที่มีสิ่งเป็นเลิศอยู่ 3 แห่ง คือ ถ้าอาหารเลิศก็คือ กวางตุ้ง ถ้าเป็นหญิงงามเลิศก็คือ ซูโจว และถ้าเป็นอากาศดีเลิศก็คือ คุนหมิง ในกรณีหญิงงามเลิศนี้น่าจะมาจากความสามารถในการจัดสวนดอกไม้ของคนในซูโจวเอง แล้วถูกนำมาเปรียบเทียบกับความงามของหญิง ในทำนองว่า การที่หญิงสามารถจัดดอกไม้ได้งดงามย่อมแสดงความงามของหญิงไปด้วย

จากที่ยอมรับให้อาหารฝรั่งเศสเป็นอาหารเลิศรสของฝั่งตะวันตก

จากลักษณะร่วมทั้งสองนี้ทำให้เข้าใจโดยอัตโนมัติไปด้วยว่า คนในสองพื้นที่นี้จัดเป็นพวกเดียวกันอย่างน้อยก็ในทางวัฒนธรรม ฉะนั้น สมมุติว่าวงการแพทย์จะพบว่า โรคซาร์สมีเบาะแสมาจากฮ่องกงเป็นแห่งแรกแล้วก็ย่อมไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะในเมื่อคนใน 2 พื้นที่นี้จัดเป็นกลุ่มคนที่ไปมาหาสู่กันมากกว่าคนในพื้นที่อื่น ๆ ของจีนอยู่แล้ว และก็ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้เองที่ทำให้เข้าใจต่อไปว่า เหตุใดเมื่อเกิดโรคนี้นักวางใจ คนในฮ่องกงจึงพลอยฟ้าพลอยฝนไปมากกว่าคนในพื้นที่อื่น ๆ ของจีน ในทางที่กลับกัน สมมุติว่าโรคซาร์สหรือโรคอื่น ๆ มีจุดกำเนิดมาจากฮ่องกงแล้ว ก็จะไม่แปลกเช่นกันถ้าหากโรคนี้อาจแพร่เข้าไปในกวางเจาได้อย่างง่ายดายและกว้างขวาง

จะอย่างไรก็ตาม ที่ยกประเด็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมของคนในฮ่องกงและกวางเจาขึ้นมานี้ก็เพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่า หากไม่นับลักษณะร่วมในด้านภาษาพูดแล้ว ในด้านที่เกี่ยวกับอาหารการกินของคนใน 2 พื้นที่นี้ได้กลายเป็นข้อสันนิษฐานที่ว่า โรคซาร์สอาจจะมาจากสัตว์ป่าบางชนิดที่คนใน 2 พื้นที่นี้นิยมซื้อหามารับประทาน หรือไม่ก็อาจจะเป็นสัตว์เลี้ยงที่คนในสังคมอื่นไม่นิยมนำมารับประทาน เช่น หม่าหรือแมว เป็นต้น

ถึงตรงนี้อาจมีข้อสงสัยว่า อันที่จริงแล้วคนจีนโดยทั่วไปต่างนิยมรับประทานอาหารประเภท “เปิบพิสดาร” เหมือน ๆ กันทั้งประเทศมิใช่หรือ ? คำตอบก็คือว่า ใช่ แต่ที่แตกต่างกับคนจีนที่กวางเจาและฮ่องกงก็คือว่า คนใน 2 พื้นที่นี้มีโอกาสหาอาหารประเภทที่ว่าได้ง่ายกว่าในพื้นที่อื่นของจีน เนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ซึ่งมีธรรมชาติและสัตว์ป่านานาชนิดอุดมสมบูรณ์กว่าทางตอนเหนือ ที่สำคัญคือ ทักษะในการทำอาหารดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งเชื่อกันว่าเพราะทักษะที่ว่านี้เองที่อาจจะนำไปสู่การปรุงอาหารให้เป็น “เปิบพิสดาร” ขึ้นมาจนเป็นที่มาของโรคซาร์สในเวลาต่อมา ถึงกระนั้น トラบจนถึงขณะที่เขียน

วงศ์ศักดิ์ มัทธโนบล

บทความชิ้นนี้อยู่ที่นั่น (มิถุนายน 2003) วงการแพทย์ยังไม่พบสาเหตุที่มาของโรคซาร์ส

โรคซาร์สกับ “จ๊กโฉ” และโรครานูโรคของจีน

สาเหตุที่ทำให้มีการสันนิษฐานว่า แหล่งที่มาของโรคซาร์สน่าจะมาจาก กวางเจาเป็นแห่งแรกก็เพราะว่า ในเดือนพฤศจิกายน 2002 นั้น ได้มีคนจีนใน กวางเจาป่วยเป็นโรคที่คล้ายๆ กับไข้หวัด จะมีที่แตกต่างกันออกไปบ้างก็คือ การมีอาการหายใจติดขัดอย่างรุนแรง แล้วหลังจากนั้นราวๆ 1 สัปดาห์ก็จะเกิดโรคปอดบวมและเสียชีวิตในที่สุด แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า ผู้ติดเชื้อจากโรคนี้จะเสียชีวิตทุกคนไม่ เพราะมีหลายคนที่รอดตายมาได้ และเมื่อเฝ้าดูอาการไปอีกระยะหนึ่งก็สามารถหายเป็นปกติ โดยสรุปแล้ว โรคนี้เป็นโรคที่จะต้องได้รับการดูแลรักษาอย่างใกล้ชิดและต้องระมัดระวังการแพร่เชื้อไปยังผู้อื่นเป็นอย่างสูง หากการรักษาเป็นไปในทางตรงกันข้ามหรือไม่ทันการณ์ ผู้ป่วยก็อาจจะเสียชีวิตลงได้

ตอนแรกๆ ที่โรคนี้อัปเดตขึ้นที่กวางเจาและมีผู้เสียชีวิตไม่กี่คนนั้น ทางโรงพยาบาลในกวางเจายังไม่เฉลียวใจมากนัก แต่ที่ทำให้มีการตื่นตระหนกก็คือว่า หลังจากนั้นต่อมาได้ปรากฏว่ามีแพทย์และพยาบาลที่ไปสัมผัสใกล้ชิดกับผู้ป่วยโรคนี้อันต้องล้มหมอนนอนเสื่อลงไปตามๆ กัน เนื่องจากเกิดการติดเชื้อจากโรคนี้อัปเดตเข้าไปด้วย พอเริ่มพบว่า มีคนล้มป่วยด้วยโรคนี้อัปเดตต่อกันนับสิบนับร้อยคนแล้ว ทั้งในและนอกโรงพยาบาลในกวางเจาก็เริ่มไหวตัวด้วยการหาวิธีการมาป้องกัน

วิธีหนึ่งที่ใช้กันในขณะที่นั้นเป็นไปตามความเชื่อเกี่ยวกับการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บในแบบแพทย์แผนจีน นั่นคือ คนในกวางเจาได้หาซื้อ “จ๊กโฉ” อัน

เป็นน้ำส้มสายชูชนิดหนึ่ง⁽²⁾ มาต้มเพื่อให้เกิดโอระเหยที่มีกลิ่นเปรี้ยวอบอวลอยู่ภายในห้องพักอาศัย โดยวิธีนี้คนจีนทั่วไปเชื่อว่า โอที่ระเหยด้วยกลิ่นเช่นนั้นจะสามารถป้องกันหรือแม้แต่ฆ่าเชื้อโรคร้ายต่าง ๆ ได้

หลังจากที่โรคซาร์สแพร่ระบาดไปแล้วแต่ยังไม่กว้างขวางนั้น “จ๊กโจ้” ยังพอหาซื้อกันได้โดยทั่วไป แต่พอถึงปีถัดมาในเดือนกุมภาพันธ์ 2003 โรคร้ายก็เริ่มระบาดหนักขึ้น ถึงขนาดทำให้แพทย์และพยาบาลทั้งในฮ่องกงและกวางเจาจำนวนหนึ่งติดเชื้อโรคนี้จากผู้ป่วย (ซึ่งตนรักษาไว้ในโรงพยาบาล) เมื่อแพทย์และพยาบาลล้มป่วยลงทีละคนสองคน การระบาดก็ส่งผลให้เกิดกระแสตื่นกลัวขึ้นมาในหมู่คนกวางเจาอย่างกว้างขวาง ตอนนี่เองที่ “จ๊กโจ้” ถูกกว้านซื้อจนขาดตลาดและกลายเป็นของหายากขึ้นมา ผลก็คือ ราคา “จ๊กโจ้” ในขณะนั้นได้ถีบตัวสูงขึ้นจากราคาเดิมถึง 4-5 เท่าตัว

แต่นับว่าน่าแปลกอย่างยิ่ง ที่สถานการณ์ของโรคหนักหน่วงและปั่นป่วนปานนั้น (ถึงแม้จะแค่เมืองเดียวหากไม่นับฮ่องกง) ทั้งชาวจีนและชาวต่างชาติกลับไม่พบความกระตือรือร้นที่จะแก้ปัญหานี้ของรัฐบาลมณฑลกวางตุ้งที่อยู่ในเมืองกวางเจา หรือแม้แต่ว่ารัฐบาลกลางที่ปักกิ่ง เหตุผลที่นำมาแตกต่างกันในภายหลัง (โดยเฉพาะภายหลังจากที่โรคนี้อันตรายเข้าไปในปักกิ่งแล้ว) ที่ว่า เป็นเพราะในขณะนั้น ผู้นำจีนทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นต่างก็สาละวนอยู่กับ

⁽²⁾ บางทีก็เรียก “ก๊กโจ้” หรือ “จ๊อบโจ้” ดู สำนักพจนานุกรม มติชน, พจนานุกรมนอกฉบับ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, 2544), หน้า 12. “จ๊กโจ้” นี้คนจีนนำมาใช้ปรุงอาหารเพื่อให้มีรสเปรี้ยวและแต่งกลิ่นหอม บรรจุเป็นขวดดั่งซอสปรุงรสทั่วไป “จ๊กโจ้” มีสีน้ำตาลเข้มจนเกือบดำ มิได้ใสเหมือนดั่งน้ำส้มสายชูที่คนไทยรู้จัก กล่าวเฉพาะอาหารกวางตุ้งแล้วมักนิยมนำมาใช้เป็นน้ำจิ้มสำหรับอาหารบางประเภท ที่เห็นได้ทั่วไปและนิยมกันมากก็คือ อาหารประเภท “ติ่มซำ” คือจำพวกขนมจีบ-ซาลาเปาหรือกระเพาะปลาหน้าแดง เป็นต้น “จ๊กโจ้” จึงเป็นน้ำส้มสายชูที่คนไทยใช้กันไม่มากในครัวเรือน แต่จะรู้จักหรือใช้รับประทานกับอาหารประเภท “ติ่มซำ” นั่นเอง.

วรงค์ดี มัทธโนบล

การเตรียมการประชุมสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาติที่จะมีขึ้นที่ปักกิ่งในเดือนมีนาคมนั้น เป็นเหตุผลที่ตื่นเขินอย่างยิ่ง

ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะการเมืองจีนมีเสถียรภาพค่อนข้างดีในรอบหลายปีที่ผ่านมา บ่อยครั้งที่ผู้นำจีนมักจะแถลงในวาระพิเศษต่าง ๆ ด้วยความภาคภูมิใจที่การปกครองโดยกฎหมายของตนเริ่มเข้ารูปเข้ารอยมากขึ้น คราวนี้ก็เช่นกันที่เสถียรภาพได้สะท้อนผ่านให้เห็นมาตั้งแต่พฤศจิกายนปีที่ผ่านมา เมื่อปรากฏว่า เจียงเจ๋อหมิน ได้ก้าวลงจากตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์จีน โดยเปิดทางให้กับ หูจิ่นเทา ได้ก้าวขึ้นมาั่งในตำแหน่งนี้แทนตามที่มีการคาดการณ์กันไว้ และแทบจะไม่มีใครสงสัยอีกเลยว่า พอถึงเดือนมีนาคมปีหน้า (2003) เจียง ก็จะก้าวลงจากตำแหน่งประธานาธิบดีอีกตำแหน่งหนึ่ง และก็เช่นกันที่ หู จะเข้ามาั่งแทนตำแหน่งนี้ตามที่คาดการณ์ไว้อีกเช่นกัน โดย เจียง ยังคงนั่งอยู่ในตำแหน่งประธานคณะกรรมการการทหารส่วนกลางเพียงตำแหน่งเดียว

ความพร้อมทางการเมืองของจีนเวลาที่จะมีการประชุมระดับชาติในปัจจุบันนั้น โดยทั่วไปแล้วจะมีการเตรียมการที่เป็นระบบค่อนข้างมาก กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มีความพร้อมสูงจนแทบจะไม่ใช่เรื่องที่น่าวิตกอันใดอีกเลยก็ว่าได้ หลายปีก่อนหน้านี้ความพร้อมทำนองนี้อาจเห็นได้จากกรที่เจ้าหน้าที่สามารถเข้าสลายการประชุมชุมนุมของบรรดาสาวกของ “ลัทธิฝ่าหลุนกง”^(๑) ได้โดยปราศจาก

^(๑) ลัทธิฝ่าหลุนกงก่อตั้งขึ้นโดย หลี่หงจื้อ เมื่อประมาณ 10 ปีก่อน ชื่อของลัทธินี้แปลเป็นไทยได้ว่า พลังธรรมจักร เจ้าลัทธิมีแนวทางคำสอนให้สาวกหลุดพ้นด้วยการทำสมาธิผ่านการรำรำที่ดูเหมือนรำมวยจีนผสมกับท่ารำของไทย แต่การหลุดพ้นนี้ทำให้สาวกเข้าใจว่าตนคือเทพ ด้วยเหตุนี้สาวกจำนวนมากไม่น้อยของลัทธิจึงเกิดปัญหาต่าง ๆ ในการวางตัวกับสังคม มิใช่น้อยที่กระทำอัตวินิบาตกรรมตนเองเพื่อให้หลุดพ้น ทั้งผูกคอตาย เมาตัวตายทั้งเป็น เป็นต้น ปัจจุบันเป็นลัทธิที่ผิดกฎหมายในจีน ในขณะที่เจ้าลัทธิได้หลบหนีไปอยู่ที่สหรัฐอเมริกาและใช้ชีวิตที่นั่นในคฤหาสน์และรถยนต์ราคาแพง และยังคงเป็นที่ต้องการตัวของทางการจีนโดยที่สหรัฐฯ ไม่ยอมส่งมอบตัว

ความรุนแรงและอย่างสงบเรียบร้อย เหตุฉะนั้น จะเป็นเรื่องที่น่าสงสัยเท่า ๆ กับที่น่าหดหู่เพียงใด ถ้าหากผู้นำจีนจะยอมปล่อยให้คนตายเพิ่มขึ้นทุกวันจากโรคซาร์สเพียงด้วยเหตุผลเพราะตนอยู่ในระหว่างการเตรียมการประชุมระดับชาติที่ว่า

การที่ผู้นำจีนไม่กระตือรือร้นต่อการปรากฏขึ้นของโรคซาร์สก็ดี และการที่คนจีนในกวางเจาแตกตื่นด้วยการกว้านซื้อ “จี้กโฉ่” จนเกลี้ยงร้านค้าก็ดี สะท้อนความจริงอะไร ? ประเด็นนี้น่าขบคิดมากกว่าการมองว่าผู้นำจีนกำลังมีความคิดหรือประพุดิตัวเหลวไหลที่มองโรคซาร์สไม่ต่างกับปัญหาที่ไร้สาระหรือคนจีนในกวางเจายังอยู่ในโลกที่ล้าหลัง โลกที่ต่างคนต่างยอมสุดดมกลิ่นเปรี้ยว ๆ ของ “จี้กโฉ่” นอกเหนือไปจากที่จะใช้มันมาจิ้ม “ติ่มซำ” กิน

ความจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ น่าจะมีสาเหตุ 2 ประการ ประการแรก เป็นเพราะจีนมีประสบการณ์ในการป้องกันโรคระบาดค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับชาติอื่น ๆ และประการที่สอง เป็นเพราะจีนเป็นห่วงว่า การตื่นตระหนกต่อโรคดังกล่าวจะทำให้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของตนอย่างรุนแรง

ในประการแรกนั้น จะขอเริ่มด้วยการเปรียบเทียบกับไทย ซึ่งจะเห็นได้ว่า ก้นกือที่โรคนี้อันตรายมายังไทย รัฐบาลไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะรีบหามาตรการต่าง ๆ ในการป้องกันมาใช้โดยทันที ความไวต่อการแก้ปัญหาเกี่ยวกับโรคระบาด (คนละความหมายกับโรคติดต่ออย่างเช่นโรคภูมิคุ้มกันบกพร่องหรือ “เอดส์” และโรคติดต่ออื่น ๆ) ของไทยนี้ หากไม่นับในแง่ประสิทธิภาพและความก้าวหน้าทางการแพทย์แล้ว เหตุผลสำคัญส่วนหนึ่งยังมาจากการที่ไทยจัดเป็นสังคมที่คุ้นชินกับโรคระบาดมาช้านาน ดังที่เรามักจะรู้

และกลายเป็นประเด็นขัดแย้งย่อย ๆ เรื่องหนึ่งระหว่างสองประเทศนี้มาจนทุกวันนี้ ผู้สนใจรายละเอียดความเคลื่อนไหวของลัทธินี้อาจศึกษาได้จาก บุญศักดิ์ แสงระวี, *เหยื่อหมันฟ้าหลุนกง* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2545).

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

กันดีแล้วว่า ตั้งแต่โบราณมาแล้วที่ สังคมไทยมักจะประสบพบเจอกับสถานการณ์โรคระบาดในแบบ “ห่าลง” อยู่บ่อยครั้ง ความคุ้นชินเช่นนี้น่าจะมีผลไม่น้อยในการทำให้คนไทยมีความรู้สึก “ไว” ต่อโรคระบาดไปด้วย ฉะนั้นเมื่อมีการประกาศถึงการเข้ามาของโรคระบาด และมีการรณรงค์ในเรื่องของการป้องกัน คนไทยจึงไม่รู้สึกตื่นกลัวจนเกิดความโกลาหลอลหม่าน ยิ่งในกรณีโรคซาร์สด้วยแล้ว นับเป็นตัวอย่งที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความร่วมมือของคนไทยกับการรณรงค์ของทางการ

ในทางตรงกันข้าม ภัยที่จีนคุ้นชินกลับไม่ใช่เรื่องของโรคร้ายหรือโรคระบาด หากแต่คือภัยธรรมชาติที่มาในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น ทุพภิกขภัย อุทกภัย ธรณีภัย วาตภัย หรือแม้กระทั่งกัญภัย กล่าวเฉพาะในยุคที่ปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีนหลังปี 1949 เรื่อยมานั้น จีนเคยประสบภัยธรรมชาติเหล่านี้มาแล้วหลายครั้ง ที่รุนแรงที่สุดมี 2 ครั้ง ครั้งหนึ่งคือ ทุพภิกขภัยหรือภัยแล้ง อุทกภัย และกัญภัยหรือภัยจากแมลงที่เกิดขึ้นในปลายทศวรรษ 1950 ภัยครั้งนั้นได้คร่าชีวิตชาวจีนไปประมาณ 20 ล้านคน⁽⁴⁾ อีกครั้งหนึ่งคือ ธรณีภัยหรือแผ่นดินไหวที่เกิดขึ้นที่เมืองถังซานที่อยู่นอกกรุงปักกิ่งออกไปไม่กี่สิบกิโลเมตรเมื่อปี 1976 แผ่นดินไหวในปีนั้นมีผู้เสียชีวิตไปประมาณ 240,000 คน ทั้งนี้ไม่นับอุทกภัย

⁽⁴⁾ ทุกวันนี้ทางการจีนยังไม่ได้เปิดเผยตัวเลขที่แท้จริง ซึ่งก็คงคำนวณได้ยาก แต่ตัวเลขประมาณการดังกล่าวก็เป็นที่ยอมรับกันของนักวิชาการฝ่ายจีน เกี่ยวกับความเสียหายและการคำนวณหาตัวเลขผู้เสียชีวิตในช่วงนั้นดูได้เน วรศักดิ์ มหัทธโนบล, “เศรษฐกิจการเมืองจีน: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต,” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง จีน-อินเดีย-ไทย ในกระแสเศรษฐกิจการเมืองโลก, จัดโดย โครงการเมธีวิจัยอาวุโส-สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) รศ.ดร.สมภพ มานะรังสรรค์ ร่วมกับ ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาฯ, วันที่ 21 ธันวาคม 2543 ณ ห้องประชุมสรวนิเทศ หอประชุมใหญ่จุฬาฯ, หน้า 27-28.

หรือนำทวมที่เกิดขึ้นทุกปีและคร่าชีวิตผู้คนไปนับสิบจนถึงนับพันคน⁽⁵⁾ และภัยเล็กภัยน้อยอื่น ๆ ที่ไม่เป็นข่าว

การที่จีนคุ้นชินกับภัยธรรมชาติ คนจีนจึงรู้สึกไวต่อภัยนี้ และสามารถหาทางป้องกันภัยนี้ให้ก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ ยกเว้นแต่ภัยที่สุดวิสัยต่อการป้องกันเท่านั้น เช่น ธรณีภัยหรือแผ่นดินไหว (แต่กระนั้น ธรณีภัยแผ่นดินไหวนี้จีนเองก็ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อป้องกันตนเองมาตั้งแต่โบราณแล้วเช่นกันจนถึงปัจจุบันก็ยังศึกษาอยู่) ผิดกับภัยจากโรคร้ายที่คนจีนไม่คุ้นชิน แม้สังคมจีนจะมีความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์มาแต่โบราณ และทำให้คนจีนรู้จักสาธารณสุขขั้นมูลฐานด้วยตนเองตั้งแต่เกิด แต่ภูมิปัญญาการแพทย์แผนจีนนี้ก็ยังไม่สามารถรองรับกับโรคร้ายต่าง ๆ ที่เกิดมาพร้อมกับความทันสมัยไปได้

โรคที่เคยแพร่ระบาดอยู่ในจีนโรคหนึ่งแต่ไม่ได้ระบาดกว้างขวางนัก คือ ระบาดอยู่ทางภาคใต้ของจีนมาตั้งแต่ก่อนการปลดปล่อย โรคนั้นคือ โรคท้องมาน คนที่เป็นโรคนี้จะมีอาการท้องโตตั้งหญิงตั้งครรภ์ บางทีก็เรียก โรคพยาธิท้องมาน กล่าวกันว่า เป็นโรคที่เกิดจากเชื้อโรคชนิดหนึ่งที่มีอยู่หอยขม โรคนี้ระบาดอยู่ในภาคใต้ของจีนนานจนถึงปลายทศวรรษ 1950 จึงสามารถขจัดให้หมดไปได้ ตอนที่ข่าวนี้ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ “ประชาชนรายวัน” (เหรินหมินจื่อเป้า) ฉบับวันที่ 30 มิถุนายน 1958 นั้น เหมาเจ๋อตง ผู้นำจีนในขณะนั้นได้อ่านข่าวนี้แล้วถึงกับนอนไม่หลับเนื่องจาก “सानไปด้วยปิติ” และเกิดแรง

⁽⁵⁾ อุทกภัยนับเป็นภัยที่ใหญ่ภัยหนึ่งของจีนมาตั้งแต่โบราณกาลและเป็นภัยที่เกิดขึ้นแทบจะทุกปี ในอดีตภัยนี้มักคร่าชีวิตผู้คนไปนับหมื่นหรือนับแสน แต่ตั้งแต่ปี 1949 เป็นต้นมา รัฐบาลจีนสามารถป้องกันภัยนี้ได้มากขึ้น และทำให้อัตราการเสียชีวิตของผู้ประสบภัยลดลงจากอดีตอย่างมากมาย แต่กระนั้นก็ยังมากอยู่ดี

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

บันดาลใจที่จะเขียนบทวิชันมา บทวิชันนี้มีชื่อว่า “ส่งผีท่า”⁽⁶⁾ และหลังจากโรคนี้ออกไปแล้ว ก็แทบไม่ปรากฏข่าวเกี่ยวกับโรคระบาดใหญ่อีกเลย ด้วยเหตุนี้ เมื่อเกิดโรคซาร์สขึ้นมา คนจีนจึงตกอยู่ในความสับสนอลหม่าน ซึ่งกรณีการกักขังชื่อ “จี้กโง่” ที่วางเจานับเป็นตัวอย่างที่ดี

ต่อมาในประการที่สอง ในประการนี้เกี่ยวข้องกับประการแรก เพราะเมื่อคนจีนไม่คุ้นชินกับภัยโรคระบาดเท่าภัยธรรมชาติ ดังนั้น พอเกิดภัยโรคระบาดขึ้นมา คนจีนจึงแสดงปฏิกิริยาเป็น 2 ด้านด้วยกัน ด้านหนึ่ง เป็นการปฏิบัติต่อโรคนี้ผ่านภูมิปัญญาแพทย์แผนจีน ซึ่งในระยะแรกก็คือ การใช้ “จี้กโง่” ในการป้องกัน ปฏิกิริยาเช่นนี้อาจเข้าจริงแล้วไม่สามารถป้องกันได้แม้แต่น้อย และสะท้อนให้เห็นว่า ภูมิปัญญาแพทย์แผนจีนไม่เพียงพอที่จะต้านทานโรคที่เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่บางโรคได้อีกแล้ว ยกเว้นแต่จะมีการศึกษาค้นคว้ากันใหม่ ด้านต่อมา เป็นปฏิกิริยาที่ปฏิบัติต่อโรคนี้ผ่านความโกลาหลลักษณะต่างๆ ซึ่งมีตั้งแต่ไม่เชื่อว่าโรคร้ายนี้แม้แต่น้อย เชื่อแล้วปฏิเสธความสัมพันธ์กับคนแวดล้อมเชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่งแต่ไม่ประมาทด้วยการไปกักขังชื่อยาจีนหรือ “จี้กโง่” และสินค้าอื่น ๆ มากักตุนเอาไว้ ฯลฯ

⁽⁶⁾ ประไพ วิเศษธานี (แปล), ภาพยนตร์ลอนเฮมาเจ็ดตุง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ที่พหลาราม, 2518), หน้า 34. ในหน้า 159-160 ของหนังสือเล่มเดียวกันนี้ ผู้แปลยังบอกอีกด้วยว่า ในตำนานนิทานไทยเรื่องท้าวทกขณาภซึ่งเป็นยักษ์ที่ถูกพระนารายณ์เอาตนถกมาทำเป็นครุฑผลไปเสียบอกติดดินจนลุกไม่ขึ้นนั้น เป็นตำนานที่มีเมืองลพบุรีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เนื่องจากท้าวทกขณาภอยู่ที่เขานางพระจันทร์หรือวงพระจันทร์ ผู้แปลเล่าว่า สมัยหนึ่งเมืองลพบุรีทั้งเมืองจะไม่มีน้ำดื่มสายชูวางขาย เพราะชาวบ้านกลัวว่า ลูกสาวของท้าวทกขณาภจะซื้อเอาไปรดผลเพื่อให้ครุฑปีกอกหลุดไป แล้วจะมาอาละวาดคนทั้งเมือง ประเด็นเรื่องน้ำดื่มสายชูที่สัมพันธ์กับ “จี้กโง่” จึงเป็นประเด็นที่ชวนคิด ว่าอย่างน้อยก็มีเค้าความเชื่อที่คล้ายกันระหว่างไทย-จีนในเรื่องที่สามารถนำมารักษาหรือป้องกันโรคได้ ควรกล่าวด้วยว่า มีครอบครัวไทยบางครอบครัวในปัจจุบันที่ใช้น้ำส้มสายชูมาล้างห้องน้ำเพื่อทำความสะอาดอยู่ด้วย

ไม่ว่าจะเป็นด้านใดในสองด้านดังกล่าวต่างล้วนไม่เป็นผลดีทั้งสิ้น และสามารถสร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมได้ไม่ยาก ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อโรคซาร์สเริ่มปรากฏขึ้น ผู้นำจีนจึงเลือกที่จะปกปิดข่าวข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโรคนี้ ตราบจนพ้นเดือนมีนาคมล่วงไปถึงเดือนเมษายน โรคซาร์สซึ่งถึงเวลานั้นวงการแพทย์เริ่มรู้ถึงตัวเชื้อบางชนิดของโรคนี้ (โดยยังไม่รู้ถึงที่มา) และได้เรียกโรคนี้ อย่างย่อ ๆ ว่า “โรคซาร์ส” แล้วนั้น ผู้นำในปักกิ่งต่างก็ยังมีใจในการต่อต้านโรคนี้ และบ่อยครั้งที่พูดถึงโรคนี้ ฟังดูแล้วไม่ต่างกับโรคนี้เป็นโรคที่ไร้ความหมายโรคหนึ่งที่มาไม่นานแล้วก็จากไปในเวลาอันรวดเร็ว

ที่น่าฉงนอย่างยิ่งก็คือว่า ชาวจีนแทบจะทุกย่านร้านถิ่นต่างเชื่อในคำแถลงของผู้นำของตนไปด้วย และเมื่อเชื่อเช่นนั้นแล้ว โรคซาร์สก็ไม่ต่างกับโรค “กระจอก ๆ” ที่ไม่จำเป็นต้องป้องกันอย่างจริงจังแต่อย่างใด เหตุฉะนั้น ไม่ว่าคนจีนหรือคนต่างชาติที่เชื่อว่าโรคนี้เป็นโรคร้ายและหาทางป้องกันมันด้วยการใส่หน้ากากอนามัย แล้วเดินออกจากที่พักเพื่อไปยังที่สาธารณะต่าง ๆ จึงถูกมองจากคนจีนบางกลุ่มบางคนว่าเป็นคนที่ “ขี้ตื่นขี้กลัว” เล่ากันว่า ที่ปักกิ่งนั้น คนที่ถูกมองว่า “ขี้ตื่นขี้กลัว” บางคนถึงกับถูกคนจีนที่นั่นแสดงกิริยาล้อเลียนอย่างไรมารยาท ซึ่งผิดกับคนจีนที่ฮ่องกงโดยแทบจะสิ้นเชิงที่จะแสดงออกแตกต่างกันไป แน่แน่นอนว่า ที่เป็นเช่นนี้ด้านหนึ่งเป็นเพราะฮ่องกงเปิดโลกของตนกับคนภายนอกมานานจนรู้ว่า ตนควรป้องกันตนเองอย่างไร

จากสาเหตุทั้งสองประการข้างต้นพอจะทำให้เข้าใจได้บ้างไม่มากก็น้อยว่าเหตุใดจีนจึงต้องรับเคราะห์จากโรคซาร์สมากกว่าประเทศอื่น ๆ ที่มีโรคนี้ระบาดไปถึง หรือว่าทำไมเหตุผลที่ว่า เป็นเพราะผู้นำจีนกำลังสาละวันอยู่กับช่วงที่มีการประชุมสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาตินั้นจึงเป็นเหตุผลที่ตื่นเขิน

การปะทะกันทางสัญลักษณ์และสถานการณ์หว่างเขาควาย

ด้วยรากฐานความเจริญที่ต่างกันระหว่างจีนกับฮ่องกง เมื่อโรคซาร์สเริ่มระบาดไปถึงปักกิ่งแล้วนั้น ทางกรจีนยังคงไม่ได้ทำอะไรนอกจากการแถลงเพื่ออำพรางข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นไปวัน ๆ ผิดกับทางการฮ่องกงที่ได้ประกาศเดือนให้ประชาชนของตนระมัดระวังสุขภาพและการใช้ชีวิต การป้องกันตนเองของคนฮ่องกงเริ่มปรากฏขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว บางคนใส่หน้ากากอนามัยเพื่อป้องกันตนเองและผู้อื่น ส่วนคนที่ไม่ใส่ก็ไม่ได้ตั้งอยู่ในความประมาท จะยกเว้นก็แต่คนฮ่องกงที่เชื่อคำแถลงของรัฐบาลปักกิ่งเท่านั้น คนในกลุ่มหลังนี้หาชื่อ “จี้กั๊ว” เช่นเดียวกับคนในกวางเจา

ในช่วงเดือนมีนาคมที่โรคซาร์สกำลังระบาดอย่างหนักในฮ่องกงและกวางตุ้งนั้น เป็นที่รู้กันดีสำหรับนักดูภาพยนตร์ ว่าเป็นช่วงที่มีการประกวดรางวัลออสการ์ประจำปี 2003 ในช่วงนี้คนจีนในแผ่นดินใหญ่ซึ่งกำลังถูก “กล่อม” ไม่ให้กลัวโรคซาร์สอยู่นั้น ต่างคอยดูอย่างใจจดใจจ่อว่า ภาพยนตร์เรื่อง “Hero” จากผลงานการสร้างของ จางอิ๋หม่ว ผู้กำกับภาพยนตร์ที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติของจีนจะได้รางวัลสาขาภาพยนตร์ต่างประเทศยอดเยี่ยมหรือไม่ ในขณะที่คนจีนในฮ่องกงต่างก็กำลังสนใจงานประกวดภาพยนตร์ยอดเยี่ยมประจำปี 2003 ของตนเองเช่นกัน

ผลของรางวัลแรก “Hero” ได้นำความผิดหวังมาให้กับชาวจีน แต่นั่นยังไม่น่าสนใจเท่ากับที่รางวัลหนังฮ่องกงนำมาซึ่งความรู้สึกเดียวกันนี้มาให้ ในงานนี้เริ่มจากภาพในวันงานที่สามารถเห็นได้ถึงความแตกต่างระหว่างคนฮ่องกงกับคนจีนแผ่นดินใหญ่ได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องของการปฏิบัติตนต่อโรคซาร์ส

นั่นคือ ในขณะที่คนจีนแผ่นดินใหญ่กำลังตั้งอยู่ในความประมาทอยู่นั้น คนฮ่องกงกลับแสดงให้เห็นไปในทางตรงกันข้าม ในคืนวันงานที่คลาลคล้าไปด้วย

เหล่าดาราช่องกงและผู้ที่อยู่ในวงการบันเทิงนั้น ได้ปรากฏว่า มีผู้เข้าร่วมงานจำนวนหนึ่งที่ใส่หน้ากากอนามัยเข้ามาในงาน ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้ใส่ก็ไม่ได้แสดงปฏิกิริยากับผู้ที่ใส่และก็วางตนอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะบรรดาดาราและผู้ที่มาร่วมงานที่เป็นหญิงซึ่งต้องแต่งตัวหรูหราด้วยชุดราตรี ซึ่งแน่นอนว่า การใส่หน้ากากอนามัยคงเป็นเรื่องชวนประดักประเดิดและน่าอึดอัดไม่น้อย

คนหนึ่งที่ใช้หน้ากากอนามัยเข้ามาในงาน และได้รับการต้อนรับจากบรรดาแฟนนูแฟนนี่มารอยลโฉมดาราคคนโปรดของตน และเจ้าตัวก็โบกมือตอบรับการทักทายด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่งก็คือ หลิวเต๋อหัว เสียงปรบมือของบรรดาแฟนนูแฟนนั้น สะท้อนถึงความนิยมมากกว่าที่จะมองว่า หลิวเต๋อหัวเป็นคน “ขี้ตื่นขี้กลัว” โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหน้ากากอนามัยที่เขาใส่จนเหลือใบหน้าส่วนบนเพียงครึ่งหน้าที่ไม่ได้เห็นอะไรมากไปกว่าสันจมูก ดวงตา และทรงผม นั้น ไม่ได้ทำลายความทรงจำของแฟนนูแฟนที่มีต่อตัวเขาแต่อย่างใด เพียงแค่นั้นต่างก็จำได้แล้วว่าเขาคือ หลิวเต๋อหัว

ผลการประกวดรางวัลสุดท้ายอันเป็นรางวัลภาพยนตร์ยอดเยี่ยมนั้น ปรากฏว่า หนังก่อเรื่อง “Internal Affairs” จากผลงานการกำกับของ หลิวเต๋อหัว และ อลัน มัค คัวร์รางวัลนี้ไปครองตามมาตรฐานอิสระที่ช่องกงกำหนดขึ้นมาเอง ในขณะที่ “Hero” ได้เพียงบางรางวัล เช่น ถ่ายภาพยอดเยี่ยม

หลิวเต๋อหัว ไม่ได้รางวัลดารานำชายยอดเยี่ยม แต่เขาก็แสดงความคิดเห็นกับ เหลียงเจาเหว่ย ซึ่งคว่ำรางวัลนี้ไปด้วยบทบาทที่เล่นคู่กับเขาในหนังเรื่องเดียวกันนี่ยิ่งถึงพริกถึงขิง และเฉือนกันไปอย่างสูสี และไปร่วมงานนี้โดยไม่ได้ใส่หน้ากากอนามัย (ตลอดงานทั้งสองคนถูกจัดให้นั่งคู่กัน) และ หลิวเต๋อหัวก็มีมารยาทพอที่จะถอดหน้ากากออกเมื่อต้องขึ้นเวทีถ่ายรูปเป็นที่ระลึกร่วมกับเหลียงเจาเหว่ย และคนอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมในภาพยนตร์เรื่องนี้

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

ข้างเป็นเรื่องแตกต่างกันอย่างมากที่หนังสือสะท้อนความเป็นปึกแผ่นใน “ไต้หวัน” เดียวกันอย่าง “Hero” กลับปล่อยให้หนังสือที่สะท้อนภาวะจิตใจสำนึกของตัวละครที่ต้องการปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากวงจรอำนาจที่หลอกลวงอย่าง “Internal Affairs” ได้รับรางวัลสำคัญๆ ไป ที่สำคัญคือเป็นการบ่งบอกถึงความรู้สึกเล็กๆ ของคนฮ่องกงได้บ้างไม่มากนักน้อย ว่ามีความคิดอิสระเป็นของตนเองมากน้อยเพียงใด

กล่าวในทางสัญลักษณ์แล้ว ปรากฏการณ์ข้างต้นนับเป็นเรื่องที่บังเอิญอย่างยิ่งที่ความแตกต่างของหนังสือสองเรื่องดังกล่าวสามารถอธิบายความแตกต่างระหว่างจีนกับฮ่องกงได้อย่างมีนัยที่สอดคล้องกับสถานการณ์โรคซาร์สที่กำลังเกิดขึ้น เพราะในขณะที่จีนกำลังปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโรคนี้เพื่อไม่ต้องการให้เกิดความโกลาหลจนกระทบต่อเอกภาพที่อยู่ “ไต้หวัน” เดียวกันอยู่นั้น จีนกำลังมีหนังสือเรื่องหนึ่ง (Hero) ที่มีเนื้อหาเช่นนี้อยู่ต่อหน้าชาวโลก ส่วนฮ่องกงซึ่งไม่ต้องการอยู่ในโลกแห่งการหลอกลวงและเปิดเผยเรื่องโรคร้ายต่อคนของตนอยู่นั้น ฮ่องกงก็กำลังมีหนังสือที่สะท้อนเนื้อหาเช่นนี้อยู่ต่อหน้าชาวโลกด้วยเช่นกัน และฮ่องกงก็เลือกที่จะให้รางวัลแก่หนังสือเรื่องนี้ของตน

เวลานั้น ฮ่องกงได้รับโรคซาร์สหนักพอๆ กับจีน แต่ก็สามารถควบคุมได้อย่างช้าๆ จนการระบาดของโรคอยู่ในระดับทรงตัวเมื่อถึงปลายเดือนเมษายน ส่วนจีนในห้วงเวลาเดียวกันนี้ โรคร้ายกลับระบาดรุนแรงหนักหน่วงขึ้นเรื่อยๆ จะอย่างไรก็ตาม ความแตกต่างระหว่างจีนกับฮ่องกงก็ดี หรือจีนกับประเทศอื่นๆ ที่มีคนใช้โรคซาร์สอยู่ในประเทศของตน เช่น สิงคโปร์ แคนาดา เวียดนาม หรือไทยก็ดี นับเป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดในการนำจีนไปสู่สถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเวลาล่วงเลยไปถึงเดือนเมษายน คราวนี้ผู้ป่วยไม่ได้เกิดเฉพาะที่กวางเจาอีกต่อไป แต่ยังได้ไปปรากฏตัวขึ้นในเมืองใหญ่อื่นๆ อีกด้วย โดยเฉพาะที่ปักกิ่ง

ตราบจนสถานการณ์ของโรคตึงเครียดขนาดนั้นแล้ว รัฐบาลปักกิ่งก็ยังปล่อยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข จางเหวินคัง ออกมาแถลงที่ฟังดูเหมือนว่า โรคดังกล่าวเป็นเรื่องไม่เกินมือของตนในอันที่จะป้องกัน ประเด็นที่น่าเจ็บปวดไม่น้อยก็คือว่า คำแถลงของเขายังสะท้อนถึงการพยายามที่จะปิดความรับผิดชอบเกี่ยวกับที่มาของโรคนี้ ว่าไม่ได้เกิดจากจีนเป็นที่แรก แล้วเกี่ยวโยงต้นเหตุของโรคไปให้เพื่อนบ้าน ซึ่งช่างแตกต่างกันอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับมารยาทในการแถลงของผู้นำประเทศอื่น ๆ ที่มีผู้ป่วยโรคซาร์ส ที่มีักจะออกมาในทิศทางเดียวกัน ว่ายังระบุแหล่งที่มาของโรคไม่ได้ รู้แต่ว่ามีกรพบผู้ป่วยโรคนี้มีจำนวนมากอยู่ในฮ่องกงและกวางตุ้งเท่านั้น และทั้งหมดนี้จะมาจบลงตรงที่ต้องรอผลการศึกษาวิจัยของแพทย์ต่อไป

ถ้อยแถลงที่ออกมาเป็นระยะ ๆ ของ จางเหวินคัง ส่งผลสะท้อนประการหนึ่งตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นคือ การทำให้ชาวจีนตายใจไปจากโรคซาร์ส ไม่มีการป้องกันใดๆ เกิดขึ้น ความตายใจเช่นนี้นับเป็นโอกาสอันดีของโรคซาร์สในอันที่จะระบาดได้มากขึ้นและกว้างขึ้น ตัวเลขผู้เสียชีวิตและผู้ติดเชื้อโรคนี้จึงเพิ่มมากขึ้นทั้งในกวางเจาและปักกิ่ง และจากนั้นก็แพร่ระบาดไปยังเมืองใหญ่อื่น ๆ แต่จนถึงเช่นนี้แล้ว จางเหวินคัง ก็ยังไม่ได้แสดงความกระตือรือร้นอันใดให้เห็น นอกจากทำที่เดิม ๆ เมื่อก่อนหน้านี้

จนกระทั่งกลางเดือนเมษายนนั่นเอง เจ้าหน้าที่องค์การอนามัยโลกแห่งสหประชาชาติก็หมดความอดทนกับท่าทีเช่นนั้นได้อีกต่อไป ข้อมูลความจริงเกี่ยวกับโรคซาร์สในจีนจึงถูกเปิดเผยออกไปสู่ชาวโลก ในขณะที่เพื่อนบ้านของจีนซึ่งเห็นไม่ต่างไปจากที่องค์การอนามัยโลกเห็นนั้น ยังคงรักษามารยาททางการทูตที่ดีเอาไว้ แต่คำแถลงขององค์การอนามัยโลกก็สร้างอานิสงส์ให้แก่เพื่อนบ้านของจีนเหล่านี้ได้ไม่น้อย เมื่อผู้นำจีนคนอื่น ๆ ไม่อาจนิ่งดูตายได้อีกต่อไป เพราะหาไม่แล้วผลเสียหายจะเกิดไปทั้งประเทศจีนอย่างแน่นอน

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

คำสั่งปลด จางเหวินคัง ออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข เกิดขึ้นทันทีในวันที่ 20 เมษายน ผู้ที่ถูกปลดในคราวเดียวกันนี้อีกคนหนึ่งก็คือ เมิ่งเสวียหนง นายกเทศมนตรีปักกิ่ง ในขณะที่ผู้นำในกวางตุ้งกลับไม่มีใครถูกปลดด้วยเหตุผลที่ว่า กวางตุ้งได้แก้ปัญหานี้ไปตามที่เป็นจริง ซึ่งนับเป็นเหตุผลที่น่าสงสัย เพราะเห็นอยู่อย่างชัดเจนแล้วว่า ผู้นำที่กวางตุ้งต่างหากที่ได้ปล่อยให้โรคนี้น่าแพร่ระบาดมาตั้งแต่ปลายปี 2002 ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกที่การปลดจางเหวินคัง ครั้งนี้จะนำมาสู่คำถามต่าง ๆ นานา

เช่น ใช่หรือไม่ที่ จางเหวินคัง เป็น “แพะรับบาป” ? และถ้าหากไม่ใช่แล้วเหตุใดผู้บริหารในกวางตุ้งจึงสามารถรอดไปได้ด้วยเหตุผลที่ตื้นเขิน ? หรือถ้าเช่นนั้นแล้วอะไรเล่าคือเหตุผลเบื้องหลังของปฏิบัติการครั้งนี้ ?

ก่อนที่จะเข้าสู่คำตอบดังกล่าวในหัวข้อต่อไป ประเด็นสำคัญเบื้องต้นในที่นี้ก็คือ การที่ตัวของ จางเหวินคัง เองก็ดี หรือผู้นำจีนคนอื่น ๆ ที่อยู่สูงหรือต่ำกว่าเขาก็ดี ไม่ได้แสดงความกระตือรือร้นต่อการป้องกันโรคซาร์สมาแต่แรกเริ่มนั้น นับว่ามีเหตุผลเบื้องลึกบางประการพอที่จะเข้าใจได้อยู่ไม่น้อย แต่จะด้วยเหตุผลใดก็ตาม การขาดประสบการณ์ในการเผชิญกับโรคด้วยการแพทย์สมัยใหม่ก็ดี หรือการขาดประสบการณ์ที่จะจัดการกับตัวเองเมื่อโรคร้ายกำลังยีนอยู่เบื้องหน้าก็ดี นับว่ามีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลกลางอย่างมาก

นั่นคือ ไม่ว่า จางเหวินคัง หรือผู้นำจีนคนอื่น ๆ ต่างล้วนต้องตัดสินใจเลือกเอาระหว่างการเปิดเผยข้อเท็จจริงของโรคซาร์ส แล้วเกิดความโกลาหลอลหม่านจนยากแก่การควบคุม แต่สามารถสร้างมาตรการการป้องกันโรคร้ายได้อย่างเป็นขั้นตอน กับการปิดบังข้อเท็จจริงของโรคซาร์สแล้วเกิดความสงบแต่ล้มเหลวในมาตรการการป้องกันโรคร้าย (เพราะประชาชนไม่รู้ข้อมูลเกี่ยวกับโรคนี) ซึ่งทั้ง 2 ภาวะนี้ไม่ต่างอะไรกับการที่เงินได้ไปยีนอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ค้าเขาควายหรือหว่างเขาควาย (dilemma) แล้วนั่นเอง เหตุฉะนั้น ไม่ว่า

รัฐบาลกลางในขณะนั้นเลือกทางไหน ผลที่ได้รับต่างก็เสี่ยงพอ ๆ กัน

แต่เมื่อต้องเสี่ยง ผลก็คือ รัฐบาลกลางเสี่ยงที่จะเลือกเอาหนทางการปิดบังข้อเท็จจริงด้วยความมั่นใจและประมาณว่า ตนสามารถป้องกันโรคซาร์สได้อย่างรวดเร็วและเงียบเชียบ ที่สำคัญคือ จีนเชื่อว่าหากตนทำได้สำเร็จ ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมก็จะสามารถรักษาเอาไว้ได้ การที่ผู้นำจินคาดหวังเช่นนั้นไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม สิ่งที่คาดหวังนั้นก็ถูกทำให้กลายเป็นเหตุผลหลักไปโดยปริยาย และในทำนองเดียวกัน จีนก็ได้ทำให้การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับโรคซาร์สแล้วหากทางป้องกันการระบาดของโรคนั้น ต้องกลายเป็นเหตุผลรองไปด้วยเช่นกัน และเมื่อทางที่จีนเลือกล้มเหลวลง จางเหวินคัง จึงถูกมองว่าเป็น “แพะรับบาป”

จางเหวินคัง จะเป็น “แพะรับบาป” จริงหรือไม่ เป็นประเด็นที่จะกล่าวต่อไปข้างหน้า แต่ในกรณีที่ผู้นำในกวางตุ้งไม่ได้ถูกลงโทษแต่ประการใด ทั้ง ๆ ที่ได้ปล่อยให้โรคซาร์สระบาดมาตั้งแต่ปีกลายนั้น เหตุผลที่เข้าใจง่ายที่สุดก็คือ เป็นเพราะกวางตุ้งเป็นที่รู้จักดีว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางการเมืองอย่างมาก ผู้นำในกวางตุ้งนับจากที่ เต็งเสี่ยวผิง ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำสูงสุดนั้น มักมีบทบาทที่รัฐบาลกลางค่อนข้างเกรงใจ ทั้งนี้เป็นผลมาจาก เย่เจี้ยนอิง อดีตนายทหารแห่งกองทัพปลดแอกประชาชนจีนผู้ล่องลับ ซึ่งเป็นคนกวางตุ้งโดยกำเนิดนั้น เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการวางแผนโค่นล้ม “แก๊งสี่คน” เมื่อปี 1976 และเป็นผู้ชักนำให้ เต็งเสี่ยวผิง ได้กลับมาเป็นผู้นำสูงสุดตราบวันสิ้นลมในปี 1997

ผลจากบทบาทครั้งนั้น กวางตุ้งจึงกลายเป็นพื้นที่ที่เปิดให้กับเครือญาติหรือวงศาคณาญาติที่มีสายสัมพันธ์กับ เย่เจี้ยนอิง ได้ก้าวขึ้นมาปกครองสืบมา และสามารถมีบทบาทที่ค่อนข้าง “อิสระ” ในการตัดสินใจหลาย ๆ เรื่อง จนแม้บางเรื่องที่ตัดสินใจจะนำไปสู่วิกฤติทางเศรษฐกิจในปี 1999 ก็ตาม แต่ผู้นำ

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

กว้างดั่งก็อยู่รอดมาได้⁽⁷⁾ เหตุฉะนั้น การที่ผู้นำกว้างดั่งรอดตัวมาได้ด้วยเหตุผลที่ว่าสามารถป้องกันโรคได้ตามสถานการณ์ที่เป็นจริงนั้น จึงเป็นเหตุผลที่ตีเนียนไม่ต่างกับเหตุผลที่ว่า ผู้นำจีนไม่มีเวลามาดูแลโรคซาร์สเมื่อก่อนหน้านั้นก็เพราะต้องเตรียมการประชุมสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาตินั่นเอง

การเมืองท่ามกลางแรงระบาดของโรคร้าย

หลังจากที่รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขและนายกเทศมนตรีปักกิ่ง ถูกปลดไปแล้ว หูจิ้นเทา ประธานาธิบดีที่เพิ่งรับตำแหน่งอย่างเป็นทางการในเดือนมีนาคมก็ประกาศต่อไปว่า ต่อแต่นี้ไป จีนจะมีความโปร่งใสในการเปิดเผยข้อมูลที่สาธารณชนควรรับรู้ให้มากขึ้นกว่าเดิม และนับแต่ประกาศนั้นเรื่อยมา ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคซาร์สก็ทยอยกันออกมาเป็นระยะ ๆ ในการแถลงข่าวแต่ละครั้งของเจ้าหน้าที่ระดับสูงผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้ จะมีสื่อมวลชนทั้งจีนและต่างประเทศหลายสิบคนเข้าฟังและซักถามกันด้วยคำถามที่ตรงไปตรงมา และก็ได้รับคำตอบที่แตกต่างราวฟ้ากับดินจากเมื่อก่อนหน้านั้น

แต่ถึงตอนนั้น ความหวุ่นวิตกของคนจีนในปักกิ่งก็ขยายตัวออกไปมากกว่าเมื่อตอนที่รัฐบาลปกปิดความจริงเสียแล้ว คราวนี้ห้างสรรพสินค้ารวมทั้งบริษัทใหญ่น้อยต่างทยอยกันปิดตัวลงไปเรื่อย ๆ ทีละแห่งสองแห่งหรือร้านสองร้าน ต่อมาก็เป็นสถานศึกษาที่มีผู้ติดเชื้อโรคซาร์ส การป้องกันตนเองด้วยการใส่หน้ากากอนามัยเกิดขึ้นโดยทั่วไป และไม่ใช่เรื่อง “ซีตื้นซึกแล้ว” อีกต่อไป ถึงตอนนั้น ความโกลาหลก็เกิดขึ้นเป็นหย่อม ๆ อันสามารถเห็นได้จากกรณีที่ผู้คน

⁽⁷⁾ การตัดสินใจที่นำไปสู่วิกฤติเศรษฐกิจในที่นี้หมายถึง กรณีที่ผู้นำในกว้างดั่งอนุญาตให้มีการตั้งสถาบันการเงินขึ้นมาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ผ่านการค้าการลงทุนต่าง ๆ โดยไม่ตรวจสอบอย่างละเอียด จนกระทั่งสถาบันการเงินนั้นล้มลงในปี 1999 และส่งผลให้จีนเกิดวิกฤติสถาบันการเงินครั้งใหญ่ไปแทบจะทั่วประเทศ ดู วรศักดิ์ มหัทธโนบล, “เศรษฐกิจการเมืองจีน: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต,” หน้า 62-64

ต่างพากันซื้อสินค้าที่จำเป็นมากักตุนเอาไว้แล้วก็ขังตัวเองอยู่แต่ในที่พักและจะไม่ออกไปไหนโดยไม่จำเป็น การเข้าคิวยาวเหยียดเพื่อซื้อยาจีนบางชนิดที่เชื่อกันว่าสามารถป้องกันโรคซาร์สได้นั้นเกิดขึ้นในแทบทุกเมืองที่มีโรคซาร์สและไม่มีโรคซาร์สเข้าถึง กระทั่งยามดึก การแสดงความอึดอัดที่จะเสวนากับผู้ที่มาจากพื้นที่ที่มีโรคซาร์สระบาดอย่างรุนแรง เป็นต้น

เพียงไม่กี่วันเท่านั้น ปักกิ่งก็เงียบสงบไปทั้งเมืองเหมือนทะเลที่ไร้คลื่นลม และยิ่งเมื่อรัฐบาลแถลงในวันต่อๆ มา ว่าโรคซาร์สได้ระบาดไปกว่า 20 มณฑลและเขตปกครองตนเองทั่วประเทศจีนแล้ว ภาวะเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในปักกิ่งก็มาเกิดขึ้นในเมืองใหญ่ของมณฑลและเขตปกครองตนเองไปด้วย ถึงแม้จะไม่รุนแรงเท่าก็ตาม ความเงียบสงบในทำนองเดียวกันนี้ถูกตอกย้ำมากยิ่งขึ้นเมื่อสายการบินภายในจีนต่างงดเที่ยวบินของตนลง แหล่งท่องเที่ยวในจีนที่เหลือชาวต่างชาติน้อยเต็มทีเมื่อโรคซาร์สระบาดใหม่ๆ นั้น มาคราวนี้ก็แทบไม่เหลือแม้แต่กับคนจีนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อในวันหยุดยาวช่วงเทศกาลวันแรงงานหรือวัน “เมย์เดย์” (1 พฤษภาคม) ที่หลายปีมานี้รัฐบาลได้ประกาศให้ชาวจีนได้หยุดงานนานนับสัปดาห์เพื่อกระตุ้นการบริโภคของชาวจีน⁽⁶⁾ ในปีนี้รัฐบาลลดวันหยุดลงมาและไม่มีใครมีอารมณ์ดีพอที่จะออกไปจับจ่ายใช้สอยหรือท่องเที่ยวดังเช่นที่ผ่านๆ มาอีกต่อไป

⁽⁶⁾ นโยบายนี้มีขึ้นเพื่อให้ชาวจีนใช้จ่ายเงินมากขึ้น สาเหตุก็เพราะว่า รัฐบาลจีนพบว่า ประชากรของตนมีนิสัยรักการออมสูงมาก และต่างก็สมัครใจที่จะเก็บเงินเอาไว้ในธนาคารมากกว่าที่จะนำมาใช้จ่าย หลังปี 1995 เป็นต้นมา รัฐบาลได้กดดันให้ชาวจีนใช้จ่ายเงินด้วยการลดดอกเบี้ยลงถึง 7 ครั้ง (เมื่อถึงปี 1999) แต่ก็ไม่เป็นผล ฉะนั้น นโยบายการให้ชาวจีนหยุดพักผ่อนติดต่อกันหลายวันจึงเกิดขึ้นด้วยหวังว่าจะเป็นทางหนึ่งในการกระตุ้นการใช้จ่าย วันหยุดทำนองนั้นนอกจากจะมีในช่วงวันแรงงานแล้ว ยังมีในช่วงเทศกาลตรุษจีน และวันชาติจีนในเดือนตุลาคมอีกด้วย แต่กระนั้น นโยบายนี้ก็ได้อผลไม่มากนัก

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

ไม่เพียงเท่านั้น ความเจ็บสงบที่ว่านี้ยังเกิดขึ้นกับมณฑลที่โรคซาร์ส
ยังไปไม่ถึงอีกด้วย อย่างเช่นที่คุนหมิง อันเป็นเมืองเอกของมณฑลยูนนานนั้น
ร้านอาหารใจกลางเมืองแห่งหนึ่งที่เสนออาหารกลางวันแบบบุฟเฟ่ต์ด้วยสนน
ราคาคนละ 12 หยวน (ประมาณ 60 บาท) ที่เคยคลาคล่ำไปด้วยลูกค้านับ
หลายสิบล้านในแต่ละวันกลับเหลือลูกค้าที่ยอม “อึดไม่อั้น” กับรายการนี้เพียงแค่
3-4 โต๊ะเท่านั้น^(๑) คุนหมิงก็ไม่ต่างกับเมืองอื่น ๆ นั่นเอง ที่ทุกคนต่างยอมที่จะ
เสียเวลาทำอาหารรับประทานเอง มากกว่าการซื้อกินที่ดูดีกว่า ประหยัดกว่า
แต่ต้องสัมผัสกับสิ่งที่ตนไม่สามารถไว้วางใจได้

โรคซาร์สคราวนี้จึงได้สะท้อนภาพความจริงเชิงวัฒนธรรมของชาวจีน
ให้เห็น เป็นภาพที่แตกต่างกันอย่างยิ่งกับภาพของประเทศที่มีประสบการณ์ใน
การป้องกันโรคระบาด ความแตกต่างนี้อาจเห็นได้จากอารมณ์ของชาวจีนเอง
เช่น ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ตั้งห่างออกไปจากปักกิ่งไม่กี่สิบลิโลเมตรบุก
เข้าทำลายโรงเรียนแห่งหนึ่งเพียงเพราะได้ข่าวลือมาว่า รัฐบาลจะนำผู้ติดเชื้อโรค
ซาร์สมากักตัวไว้ที่โรงเรียนแห่งนี้ หรือการที่คนจีนจำนวนไม่น้อยแสดงออกอย่าง
ตรงไปตรงมาในการที่จะไม่สัมผัสและสัมผัสกับคนที่มาจากพื้นที่ที่มีการระบาด
ของโรครุนแรงอย่างปักกิ่งหรือกวางเจา เป็นต้น เห็นได้ชัดว่า อารมณ์ความรู้สึก
นี้ถือเป็นผลผลิตมาจากการไม่ได้เตรียมการป้องกันโรคตามขั้นตอนมาตั้งแต่ต้น
เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการปกปิดข้อมูลของรัฐบาล ฉะนั้น การระบาดของโรค
ที่ไม่มีทีท่าว่าจะลดลงตลอดเดือนเมษายนและพฤษภาคมจึงเท่ากับบอกว่า การ
ป้องกันของจีนหลังจากการปลด จางเหวินคัง นั้นเป็นเรื่องที่ออกจะสายเกินไป
เสียแล้ว

^(๑) เป็น 1 ในหลายประสบการณ์ส่วนตัวที่ได้สัมผัสด้วยตนเอง ประสบการณ์ตามที่กล่าวถึงนี้เกิดขึ้นใน
วันที่ 29 เมษายน 2003.

โดยทั่วไปแล้วทุกคนไม่ว่าชาวจีนหรือชาวต่างชาติที่สนใจเรื่องจีนมักจะเห็นตรงกันว่า ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะรัฐบาลจีนคิดถึงแต่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่กำลังดิ้นรนดิ้นรนมากกว่าความปลอดภัยของชีวิตผู้คน แต่ถ้าหากพิจารณาให้ลึกลงไปแล้วจะพบว่า จริง ๆ แล้ว หูจิ่นเทา เองก็กำลังตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องพิสูจน์อำนาจของตนว่ามีอยู่จริงหรือไม่เช่นกัน เกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นที่ทราบกันดีตั้งแต่ปีที่แล้วแล้วว่า แม้ หูจิ่นเทา จะก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์จีนแทน เจียงเจ๋อหมิน อีกทั้งยังถูกคาดการณ์ต่อไปว่า จะก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีอีกตำแหน่งหนึ่งเมื่อถึงปีถัดมานั้น ต่างเป็นเรื่องที่รู้กันลึก ๆ ว่า ยังไงเสีย เจียงเจ๋อหมิน จะยังไม่ปล่อยให้อำนาจของตนหลุดจากมือไปจนหมดอย่างแน่นอน และวิธีการก็คือ การที่ เจียง ยังคงดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการการทหารส่วนกลางเอาไว้นั่นเอง

ตำแหน่งนี้เลือกกันในเดือนมีนาคมระหว่างการประชุมสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาติประจำปี 2003 หรือระหว่างที่โรคร้ายกำลังระบาดอย่างรุนแรง นับว่า เป็นเพราะ หูจิ่นเทา ยังไม่มีสายสัมพันธ์กับกองทัพมากเท่า เจียง จึงต้องปล่อยให้ เจียง อยู่ในตำแหน่งดังกล่าวต่อไปอีกระยะหนึ่ง ประเด็นก็คือว่า ในจารีตการเมืองจีนนั้น ปราบฏุกการณ์ดังกล่าวแม้จะเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นมาโดยตลอดในประวัติศาสตร์จีนก็ตาม แต่ความจริงชุดนี้ก็ถูกค้ำยันด้วยความจริงอีกชุดหนึ่งที่ว่า ไม่มีผู้นำใหม่คนไหนที่ต้องการให้ฐานะทางการเมืองของตนอยู่ภายใต้เงาของผู้มาคนเก่าจนตัวเองไม่สามารถทำหรือตัดสินใจอะไรได้เต็มที่ และ หูจิ่นเทา ก็เป็นผู้นำในความจริงชุดหลังนี้

เหตุฉะนั้น ในระหว่างที่โรคร้ายกำลังระบาดอยู่ในจีนอยู่นั้น ไม่ว่า หูจิ่นเทา จะมีความเห็นในเบื้องลึกเกี่ยวกับมาตรการป้องกันโรคร้ายอย่างไรก็ตาม (เช่น เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ จางเหวินคัง ทำอยู่) สิ่งที่เขาลำบากใจแน่ ๆ ก็คือว่า เมื่อความจริงถูกพิสูจน์ออกมาว่ามาตรการที่ จาง

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

เหวินคัง ใช้ันั้นรังแต่จะสร้างความเสียหายอย่างใหญ่หลวงให้แก่จีนโดยรวมตามมา ถ้าเช่นนั้น หู จะทำอย่างไรต่อไป ?

แน่นอนว่า นอกจากการปลด จางเหวินคัง ออกจากตำแหน่งแล้ว หู ก็ไม่มีทางเลือกอื่นใดอีก และถ้าเช่นนั้น เหตุใด หู จึงปล่อยให้เวลาผ่านไปเนิ่นนานจนกระทั่งการป้องกันโรคซาร์สได้ก้าวข้ามขั้นตอนต้นๆ ไปอยู่ในขั้นที่แทบจะเรียกได้ว่า “เกือบสาย” ไปเสียแล้ว จึงมาปลด จางเหวินคัง ออกจากตำแหน่ง ?

ความจริงก็คือว่า จางเหวินคัง นั้นเคยเป็นแพทย์ประจำตัวของ เจียงเจ่อหมิน มาก่อนตั้งแต่สมัยที่ เจียง เป็นเลขาธิการพรรคฯ ประจำเซี่ยงไฮ้ และก็เป็นที่รู้จักกันดีอีกด้วยว่า ตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขที่ จางเหวินคังได้รับนั้น ก็ไม่ต่างกับ “บำเหน็จ” ที่เขาพึงได้รับจากสายสัมพันธ์ที่มีต่อ เจียงนั่นเอง เหตุฉะนั้น การที่ หู ปลด จางเหวินคัง ซ้ำเกินไบนั้น ส่วนหนึ่งจึงน่าจะมาจากภูมิหลังที่ว่าของ จางเหวินคัง เอง แต่เมื่อ หู ตัดสินใจปลดไปแล้ว ก็ย่อมตีความได้อย่างน้อยก็ 2 ความหมายด้วยกัน ความหมายหนึ่ง เป็นเพราะ เจียงเจ่อหมิน ไม่ขัดข้องที่จะให้ปลด ถ้าเป็นไปตามความหมายนี้ก็แสดงว่า เจียงยังมีบารมีทางการเมืองอยู่ไม่น้อย อีกความหมายหนึ่ง หู ปลดด้วยตนเองเพื่อสลัดตนให้หลุดพ้นจากเงาของ เจียง ถ้าเป็นไปตามความหมายหลังนี้แสดงว่า หู ต้องการก้าวขึ้นมามีอำนาจตามตำแหน่งที่เป็นจริงของตน คำถามต่อมาจึงมีว่า แล้วความหมายไหนที่น่าจะใกล้เคียงความจริงมากที่สุด ?

ในสายตาของชาวจีนแล้ว ความหมายหลังน่าจะใกล้เคียงความจริงมากที่สุด เหตุผลสำคัญก็คือ การปลดครั้งนี้เป็นไปตามมติของคณะกรรมการการเมืองซึ่งมี หู เป็นผู้นำ การที่ปล่อยให้การปลดผ่านมติของหน่วยการเมืองหน่วยนี้นั้น ไม่เพียงเป็นการใช้อำนาจตามที่มืออยู่ในระเบียบอันปกติเท่านั้น หากแต่เป็นการใช้อำนาจที่สามารถกระทำได้อย่างรวดเร็วและคล่องตัว

กว่าเพราะมีผู้ที่นั่งอยู่ในหน่วยการเมืองนี้ประมาณ 20 คน ผิดกับการกระทำผ่านคณะกรรมการกลางพรรคฯ ซึ่งมีสมาชิกอยู่นับร้อยคน และเวลาที่มีเรื่องสำคัญ ๆ ที่จะต้องตัดสินใจก็มักจะกระทำผ่านคณะกรรมการกลางอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตาม เหตุผลข้างต้นอาจจะอ่อนเกินไป ถ้ามีผู้แย้งว่า เรื่องเช่นนี้เป็นเรื่องปกติ และ หูจิ้นเทา ไม่ได้ใช้อำนาจแต่เพียงผู้เดียว หากแต่เป็นการใช้อำนาจผ่านคณะบุคคลที่มีอยู่นับสิบคน ข้อโต้แย้งนี้เป็นเรื่องจริงเสมอสำหรับชาวพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่ไม่ชอบการวิเคราะห์อะไรที่เกินเหตุจนทำให้เห็นภาพที่ขัดแย้งภายในพรรคฯ ข้อโต้แย้งนี้คงจะใช้ได้ต่อไปถ้าหากไม่มีเหตุการณ์อื่นมาช่วยยืนยัน และความจริงก็คือว่า มีเหตุการณ์มาช่วยยืนยันจริง ๆ เหตุการณ์ที่ว่าก็คือ รัฐบาลจีนได้ออกมาแถลงราวต้นเดือนพฤษภาคมว่า เรือดำน้ำของตนได้เกิดอุบัติเหตุจนอัปปางและมีผู้เสียชีวิต 70 คน

การที่ข่าวนี้ถูกแถลงออกมานั้น นัยว่าเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายเปิดเผยข้อมูลข่าวสารหลังจากเกิดปัญหาเรื่องโรคซาร์สขึ้นมา ซึ่งฟังดูแล้วนับว่ามีเหตุผลไม่น้อย แต่กระนั้น การแถลงข่าวเรื่องนี้ก็หลีกเลี่ยงกระแสวิพากษ์วิจารณ์ไปไม่ได้อีกเช่นกัน เพราะเป็นที่รู้กันว่า การที่เรือดำน้ำอัปปางนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงที่ไม่ว่ารัฐบาลที่ไหนในโลกต่างก็สามารถปกปิดเป็นความลับได้ ยกเว้นเสียแต่ว่า เรื่องดังกล่าวเป็นปัญหาขึ้นมาท่ามกลางสายตาของสาธารณชนนับร้อยนับพันหรือนับหมื่นคน เหตุฉะนั้น กรณีเรือดำน้ำอัปปางหากรัฐบาลจะปิดเป็นความลับก็คงไม่มีใครรู้ และถึงรู้ระแคะระคายก็คงพอที่จะเข้าใจในเหตุผลที่เกี่ยวกับความมั่นคง

ดังนั้น เมื่อข่าวนี้ถูกแถลงออกมาด้วยเหตุผลเพื่อ “ความโปร่งใส” ของข่าวสาร เสียงวิพากษ์วิจารณ์จึงกลายเป็นว่า การแถลงข่าวครั้งนี้ จริง ๆ แล้วส่งผลกระทบต่อฐานะของ เจียงเจ่อหมิน อยู่ไม่มากก็น้อย ทั้งนี้เพราะเขาเป็นประธานคณะกรรมการการทหารส่วนกลาง อันเป็นตำแหน่งที่รับผิดชอบใน

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

เรื่องนี้โดยตรง ฉะนั้น เมื่อเรื่อดำน้ำอับปาง เขาจะรับผิดชอบอย่างไร ? การออกมาแถลงข่าวเรื่องเรือดำน้ำจึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับอำนาจของ เจียงเจ๋อหมิน และเป็นการสำคัญกรณีการปลด จางเหวินคัง ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับเขาเช่นกัน

เรื่องนี้ถือเป็นปรากฏการณ์ปกติสำหรับการเมืองจีน เพราะก่อนหน้านี้ เจียง เองก็เคยทำเพื่อให้ตนหลุดพ้นจากบารมีของ เต็งเสี่ยวผิง ในช่วงบั้นปลายชีวิตของ เต็ง มาแล้วเช่นกัน การสลัดตนให้หลุดพ้นจากภาวะที่ว่านับเป็นเรื่องที่จะเอียดอ่อนสำหรับการเมืองจีน เพราะก่อนหน้านี้ เจียง จะก้าวขึ้นมาอีอานาจ นั้น หูเย่าปิง^(๑) และ จ้าวจื่อหยาง^(๒) เองก็ตกอยู่เงื้อมเงาของ เต็งเสี่ยวผิง มาก่อน และเมื่ออดีตผู้นำทั้งสองมีนโยบายที่ไม่เข้าตา เต็ง ทั้งสองจึงถูกปลด

แต่กระนั้นก็ตาม การที่ เจียง อยู่รอดมาได้นั้นก็เป็นที่เข้าใจกันว่า เป็นเพราะเขาไม่ได้ไปแตะต้องนโยบายปฏิรูปของ เต็ง ประการหนึ่ง และเป็นเพราะ เขาก้าวขึ้นมาในขณะที่ เต็ง เป็นไม้ใกล้ฝั่งเต็มทีแล้ว เหตุฉะนั้น การที่ หู ก้าวขึ้นมาคราวนี้จึงแตกต่างกับตอนที่ เจียง ก้าวขึ้นมาอยู่ไม่น้อย อย่างน้อย เจียง ก็ยังไม่จัดว่าเป็นไม้ใกล้ฝั่ง แต่ก็มาถูกลูบคมเสียแล้ว

^(๑) หูเย่าปิง เคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์จีนตั้งแต่ปี 1982 แต่ถูกขับให้ลาออกในปี 1987 เนื่องจากถูกกล่าวหาว่าให้การสนับสนุนการเดินทางขบวนเรียกร้องความเป็นธรรมของนักศึกษา หู เสียชีวิตในเดือนเมษายนปี 1989 มรดกรรมของเขากลายเป็นหนึ่งในหลาย ๆ สาเหตุที่นำไปสู่ การจลาจลนองเลือดที่จัตุรัสเทียนอันเหมินในเดือนมิถุนายนปีเดียวกัน

^(๒) จ้าวจื่อหยาง เป็นอีกคนหนึ่งที่เคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์จีน โดยได้เข้ามานั่งแทน หูเย่าปิง ในปี 1987 ตรวจจับเมื่อเกิดชุมนุมประท้วงของนักศึกษาประชาชนในปี 1989 เขา ได้แสดงออกอย่างชัดเจนในการให้การสนับสนุนการประท้วงของนักศึกษา และหลังจากการจลาจลนองเลือดที่จัตุรัสเทียนอันเหมินผ่านไปไม่นาน จ้าว ก็ถูกปลดออกจากตำแหน่งดังกล่าว โดยมี เจียงเจ๋อหมิน เข้ามาแทนที่

ความลงท้าย

สิ่งที่ได้กล่าวมานี้สะท้อนภาพความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมกับการเมืองจีนในแง่ที่ว่า จะด้วยความด้อยประสิทธิภาพในการป้องกันโรคระบาดหรือด้วยความประมาทต่อโรคร้ายก็ตาม สิ่งที่ชาวโลกได้เห็นและเข้าใจก็คือ ชาวจีนมีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากชาติอื่น ๆ เมามาก ๆ ในกรณีที่สามารถเห็นได้จากโรคซาร์สก็เช่น เมื่อจะปฏิเสธสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ปฏิเสธอย่างเอาเป็นเอาตาย แต่เมื่อจะยอมรับในสิ่งเดียวกันนี้ก็ยอมรับอย่างสุดลิ่มทิ่มประตูเช่นเดียวกัน และทั้งการปฏิเสธและการยอมรับนี้ต่างให้ผลที่ไม่ต่างกัน นั่นก็คือความเสียหาย ซึ่งกรณีโรคซาร์สนับเป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่ง

ผู้นำจีนเองรู้ว่าประชาชนของตนมีวัฒนธรรมเช่นนี้ การจะเสนอนโยบายหรือมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งที่สำคัญ ๆ ออกมาจึงมีความอ่อนไหวและเหมือนกับยืนอยู่ระหว่างเขาควางที่ไม่ว่าเลือกข้างไหนก็ดูเหมือนว่าจะให้ผลพอ ๆ กัน ในกรณีโรคซาร์สนี้ นับเป็นเรื่องบังเอิญที่เกิดขึ้นในช่วงจังหวะที่จีนกำลังถ่ายโอนอำนาจจากผู้นำรุ่นที่ 3 (นำโดย เจียงเจ๋อหมิน) ไปสู่รุ่นที่ 4 (นำโดย หูจิ่นเทา) การจัดการกับโรคซาร์สจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงแรงกระทบทางการเมืองไปได้ แลกว่าโรคซาร์สจะหายไปจากจีน เราก็คงจะได้เห็นผลสรุปทางการเมืองของจีนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การเกิดขึ้นของโรคซาร์สในจีนครั้งนี้แม้จะนำความเสียหายไม่น้อยให้แก่จีนก็ตาม แต่ในอีกด้านหนึ่งก็นำมาซึ่งบทเรียนอันมีค่ามาให้แก่จีนเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทเรียนทางการเมืองที่ผู้นำจีนจะต้องมีความแข็งแกร่งต่อการมุ่งไปสู่การปกครองโดยกฎหมายอย่างแน่วแน่ ซึ่งจะต้องใช้เวลาอีกไม่น้อยกว่าจะก้าวไปถึง อุปสรรคสำคัญก็คือ การสลัดตนให้หลุดไปจากการเมืองเชิงอุปถัมภ์แบบเก่า บทเรียนในประการต่อมาคือ การที่จีนได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับประชาคมโลกในโลกที่จีนเองก็รู้ดีว่าได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วไม่น้อย กรณี

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

โรคซาร์สนับเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนถึงความห่างไกลทางวัฒนธรรมระหว่างจีนกับนานาประเทศ หลายปีที่ผ่านมา จีนให้ความสนใจกับการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการเป็นด้านหลัก ซึ่งบางเรื่องก็ปรับได้ บางเรื่องยังปรับไม่ได้และยังต้องใช้เวลา ความสนใจทางด้านนี้ทำให้จีนหมกมุ่นจนไม่เฉลียวใจในความรุนแรงของโรคซาร์ส ว่ายังมีมิติของการปรับตัวอีกมิติหนึ่งที่แตกต่างกันอย่างลิบลับกับการปรับตัวทางเศรษฐกิจ

กรณีโรคซาร์สที่เกิดขึ้นในจีนจึงออกจะเป็นเรื่องบังเอิญอยู่ไม่น้อย ในการทำให้จีนได้รับบทเรียนที่มีค่าดังกล่าว ที่กล่าวเช่นนี้หมายมุ่งจะให้เข้าใจว่าเรื่องบังเอิญนี้มีข้อดีในด้านกลับ ไม่ได้หมายความว่า โรคซาร์สมีประโยชน์แก่สังคมจีน แน่แน่นอนว่า โรคซาร์สได้คร่าชีวิตชาวจีนไปจำนวนหนึ่ง ได้ทำลายเศรษฐกิจของจีนไปส่วนหนึ่ง และได้ทำให้สังคมจีนโกลาหลไปส่วนหนึ่ง ที่ซึ่งไม่อาจประมาณความเสียหายได้ในบางแง่มุม (เช่น ชีวิตคน) และเมื่อจีนเก็บรับสิ่งเหล่านี้เป็นบทเรียนแล้ว สิ่งที่เหลืออยู่นับจากนี้ไปก็คือ จีนจะมองบทเรียนนี้สำหรับกรณีอื่น ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นแล้วและยังไม่ได้เกิดได้อย่างไรต่อไป